

ברכת הגומל לשבים ממלחמה ופעילות מבצעית

סכנה, וקל וחומר הוא למי שבא לידי סכנה כגון מי שעמד עליו אריה לטרפו או נחש להכישו או כיוצא בזה דאטו (וכי) משום שאירע לו ענין זה ביישוב או בביתו וכן מי שנפלה עליו מפולת וניצול מהמות מפני שאירע לו זה ביישוב לא יברך הגומל ולא יתן שבח והודאה לשי"ת על הצלתו! זה לא יעלה על לב והדבר פשוט שחז"ל דברו במצויים.

❖ **מדוע לדעת ראשונים אלו אדם שניצל מאריה וכדומה צריך לברך ברכת הגומל?**

❖ **נסה לדייק בדבריהם, האם מי שהיה במקום סכנה אך לא הסתכן בעצמו (כגון שהשתתף בפעולה צבאית בעזה או בלבנון, בלי שניסו לפגוע בו) צריך לברך על הצלתו? ומה דינו של ההולך במדבר ולא בא לכלל סכנה?**

לעומת זאת, כתב האבודרהם:

ספר אבודרהם ברכת הראייה השבח וההודאה:

כתב ה"ר גרשום ברבי שלמה פעם אחד קם אחד מהמון העיר שאירע נס לבנו וברך בבית הכנסת הגומל ואני געתי בו מפני שטעה ב' טעיות ובירך ברכה לבטלה. הטעות הא' כי אפילו על נס עצמו אינו חייב לברך הגומל אלא ברוך שעשה לי נס, אם כן שלא כדין בירך ששנה מטבע הברכה שנתקנה לנס ובירך ברכה אחרת שלא נתקנה אלא בד' הצריכי' להודות.

השולחן ערוך חשב לדעה זו ופסק:

שולחן ערוך אורח חיים סימן ריט סעיף ט:

הני ארבעה לא דווקא, דהוא הדין למי שנעשה לו נס, כגון שנפל עליו כותל, או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו, או שעמד עליו בעיר אריה לטרפו, או אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצול מהם וכל כיוצא בזה, כולם צריכים לברך הגומל, ויש אומרים שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא, וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות.

אולם המשנה ברורה הביא את מנהג האשכנזים:

משנה ברורה על השולחן ערוך שם סעיף קטן לב:

והאחרונים כתבו דהמנהג כסברא ראשונה וכן מסתבר.

טעם לשיטת האבודרהם, כתב הבן איש חי:

בן איש חי שנה ראשונה פרשת עקב הקדמה:

על כן תיקנו חז"ל שהם אנשי כנסת הגדולה ברכת הודאה בארבעה דברים שבהם עלול האדם יותר לתלות עניינם בטבע ומנהגו של עולם, וישכח הנהגתו יתברך המנהגת אותו והוא דאמרו רז"ל ארבעה צריכי' להודות שהם חולה, יסורין, ים, מדבר, וסימנם וכל החיים יודוך סלה, מפני כי החולה על הרוב לא יקום ממטתו מאליו אלא ע"י רופא וסמנים... ובזה האדם רואה בעיניו כי הטבע רפא אותו. וכן החבוש על הרוב לא יצא ממאסרו בלתי השתדלות שישתדלו בעדו הן בממון הן בפיוסים והפצרת רעים ואוהבים, והוא רואה שעזרתו באה מסבה אנושית. וכן מדבר על הרוב לא ילך יחידי אלא עם אנשים רבים ושומרים חזקים ורואה שבהם היתה שמירתו ועל ידם בא לשלום למחוז חפצו. וכן היורד בים בורר לעצמו ספינה חשובה וקפטאן מבין, ומדקדק הרבה בזה והיינו כי חושב שעל ידי כן

הקדמה

זכות וחובה היא להודות לה' על חסדיו וטובותיו שגומל עמנו בכל יום ובכל שעה, אך לא פחות מכך חובה על מי שנעשה לו נס להודות ולשבח על כך בקהל רב, לפרסם את הנס. על כך נתקנה ברכת הגומל, שנאמר דווקא בפני עשרה מישראל.

שאלה: חייל ששב בשלום מפעילות בגזרה מסוכנת (כגון בתוככי עזה), בלא שהתבצע לעברו ירי וכדומה, שהעמיד אותו באופן ישיר במצב סכנה, האם עליו לברך ברכת הגומל?

א. מקור הדין

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נד עמוד ב:

אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכי' להודות - יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא. יורדי הים מנלן - דכתיב: יורדי הים באניות וגו' המה ראו מעשי ה', ואומר: ויעמד רוח סערה יעלו שמים ירדו תהומות, ואומר: יחוגו וינועו כשכור, ואומר: ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקתיהם יוציאם, ואומר: יקם סערה לדממה, ואומר: וישמחו כי ישתקו, ואומר: יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם. הולכי מדברות מנלן - דכתיב: תעו במדבר בשימון דרך עיר מושב לא מצאו ויצעקו אל ה' וידריכם בדרך ישרה, יודו לה' חסדו. מי שחלה ונתרפא - דכתיב: אולים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אכל תתעב נפשם וגו', ויצעקו אל ה' בצר להם וגו', ישלח דברו וירפאם וגו', יודו לה' חסדו. מי שהיה חבוש בבית האסורין, מנלן? - דכתיב: ישיב חשך וצלמות וגו', כי המרו אמרי אל וגו', ואומר: ויכנע בעמל לבם וגו', ואומר: ויצעקו אל ה' בצר להם, ואומר: יוציאם מחשך וצלמות וגו', ואומר: יודו לה' חסדו.

❖ **חוה דעתך, מדוע דווקא ארבעת אלו חייבים להודות?**

ב. הניצול משאר סכנות

נחלקו הראשונים, האם הניצול מסכנות אחרות חייב לברך ברכת הגומל. כתב הריב"ש:

שו"ת הריב"ש סימן שלז:

לא הוזכרו הארבעה בכתוב אלא מפני שהם מצויים תמיד בדרך מנהג של עולם ברוב האנשים, ולזה גם כן הזכירה רב יהודה בשם רב בעל המאמר ההוא. וכל שכן הנעשה לו נס וניצול ממיתה עצמה. בדומה לזה כתב התשב"ץ:

שו"ת תשב"ץ חלק ד (חוט המשולש) טור ג סימן ל:

בודאי שצריך לברך על כל מיני סכנה שינצל האדם מהם, ... טעמא מאי אמרו חז"ל שיברך על אותן ארבעה, מפני שהיה בחזקת סכנה, ואעפ"י שהוא מספק כי לא כל הולכי מדברות יפגעו לסטים ואריות נחש שרף ועקרב ולא כל יורדי הים יסתכנו שהרי כמה פעמים אינם באים לכלל סכנה ואף על פי כן צריכי' לברך, מאחר שדבר זה היה ראוי להיות בו

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

עם זאת, המשנה ברורה ציין שכמה מהפוסקים האשכנזים פסקו
בזה כדעת השולחן ערוך:

משנה ברורה סימן ריט סעיף קטן כח:

וכן נוהגין באשכנז - וכתב המגן אברהם דקצת נוהגין כסברת
המחבר (השולחן ערוך) וכן דעת האליה רבה לדינא וכן כתב במגן
גבורים... וכעין זה כתב גם כן החי"אדם.

המאירי הביא שיטה זו וחלק עליה:

בית הבחירה למאירי מסכת ברכות דף נד עמוד ב:

יש מי שאומר שאין הדברים הללו אמורים אלא בהולכי מדברות
שתעו ויורדי הים שעמד עליהם נחשול שבים וחולה שיש בו סכנה
שבאלו יש בהם נס והרי הן כעין היוצא מבית האסורים אבל אם לא
אירע להם כן אין צריך לברך וכן הולכי דרכים שלא במדברות אין
צריכין לברך ואף על פי שפשוטי המקראות מוכיחים כך אין אני מודה
בכך אלא כל שעלה למטה וירד מברך כבר אמרו עליה למטה הרי
הוא כמי שעלה לגרדום וכן כל הולכי דרכים במשמע בתלמוד
המערב אמרו בפרק תפלת השחר כל הדרך בחזקת סכנה וכל
החולי בחזקת סכנה והוא הדין לכל הליכת ים ולא עוד אלא שנראה
לי שלא נאמרו אלו בפרט אלא שאע"פ שלא אירע להם סכנה צריכין
להודות הואיל והדבר מצוי להסתכן אבל כל שאירע לו סכנה הן
סכנת נפשות וניצל ממנה בכל דבר צריך להודות ויש בזה חולקים
מתורת חובה הא מתורת רשות ודאי מברך:

❖ **נסה לדייק בלשון המאירי, כיצד ינהג מי שהיה במקום
שהסכנה מצויה בו, כגון בתוככי לבנון, ולא ירו לעברו?**

פוסקי דורנו נחלקו האם חובת ברכת הגומל, גם כאשר לא הסתכן
בפועל, נאמרה רק בארבעת הדוגמאות שמנו חז"ל, או שהוא הדין
בכל מי שהיה במקום סכנה:

הרב שילה רפאל (שימש כאב"ד ירושלים), תחומין י:

ומה שקבעו חז"ל בהולכי מדבריות ויורדי הים לברך, אף על גב דרוב
יורדי הים מגיעים כיום בשלום, מכל מקום כיוון שחז"ל הגדירו את
הים כמקום סכנה אין צריך לדון לפי מידת השיחות של טביעות
ואסונות, ומשנה לא זזה ממקומה. אבל להוסיף מדילן בדרכים שרוב
הנוסעים עוברים בהם בשלום ולחוש למיעוט סכנה - זה לא שמענו.

לעומת זאת מדברי שבט הלוי נראה שיש לברך על כל סכנה
השקולה לארבעת הסכנות שמנו חז"ל:

שו"ת שבט הלוי חלק ט סימן מה:

ואף על פי דבשולחן ערוך... מביא דעת יש אומרים דהנך ד' דוקא,
כבר כתבו הפוסקים דדעת הגאונים לנטות אחרי המבואר בסעיף ט
(שמברכים גם על שאר סכנות), ואם כן פשיטא דמי שבא משטח
סכנה ממשית מוקף שוללים ורוצחים, אף על גב דלא קרה נס בפועל
הא גופא ניסא הוי דיצא לחיים לא פחות מעוברי ימים כל הזמן בים
שקט, דמברכין, דעצם העברה בים נחשב נס.

ד. הלכה למעשה

חיילים ששבו מפעילות מבצעית בגזרה מסוכנת, למנהג הספרדים
לא יברכו ברכת הגומל על הצלתם מן הסכנה (אולם לרוב יברכו על
הנסיעה אל הגזרה).

למנהג האשכנזים יברכו דווקא אם ניצלו מנסיון לפגוע בהם
(התקלות באויב וכד') או אם שרתו בגזרה שהסכנה בה שכיחה
וממשית, אף שלא ניצלו מארוע מבצעי בפועל.

יהיה נצול מנזקי הים ויגיע לשלום למחוז חפצו, על כן בארבעה
דברים אלו שהאדם עלול יותר להיות שוכח השגחתו יתברך מפני
שתולה טובתו בטבע ומנהגו של עולם, לכך תיקנו בהם ברכת
הודאה שיהיה מודה בפיו ומשבח להשי"ת שבהשגחתו הוא נשמר
וניצול בכל אלה.

ג. האם מברכים דווקא כאשר הסתכן בפועל?

בעל המשנה ברורה הרחיב את חובת ברכת הגומל וכתב:

ביאור הלכה סימן ריט סעיף א:

ודע עוד דפשוט דלכו"ע בין בים ובין במדבר מברכין אפילו לא קרה
לו שום סכנה כגון שעבר הים ולא היה שום רוח סערה וכה"ג או הלך
במדבר ולא תעה בדרך ולא חסר לו מים וכה"ג אפ"ה תיקנו רבנן
לברך ואף על גב דבקרא כתיב תעו במדבר בשימון וכו' וכמו כן גבי
יורדי הים ויאמר ויעמד רוח סערה וגו' לא דוקא שקרה לו אלא כיון
שעלול לו לקרות מקרים כאלה צריך לאודויו שניצל מזה.

❖ **הוכח בדברי הביאור הלכה מלשון הראשונים בפרק א!**

לעומת זאת, כתב בנו של הנודע ביהודה:

יד המלך (לנדא) הלכות ברכות פרק י הלכה ח:

ולולי דמסתפינא (שאפחד) להמציא דבר חדש מה שאיננו מוזכר
מרבתינו הראשונים והאחרונים ז"ל, הוי אמינא דאף הולכי המדבר
ויורדי הים אינם צריכים לברך רק אם אירע להם איזה סכנה וניצולו
ממנה. דמשונים בכך ארבעה אלה דכיון דמצוים בכלל בני אדם לכן
גם בכל יחיד ויחיד כשאירע לו הצלה באחד מהם נקרא ניסא דרבים
ומברכין עליו, מה שאין כן הצלת שאר סכנות אף שההצלה היה דרך
נס בכל זאת אינם רק ניסא דיחיד ואין מברכין עליו.

וכדבריו מצאנו בדברי הראשונים:

רבנו מנוח על הרמב"ם הלכות ברכות פרק י הלכה ח:

כתב הראב"ד דכלוהו הני לא מחייבי לברך אלא אם כן יש בהם נס
כגון שהגיעו למקום סכנה וניצולו הימנה כמו דכתיב 'ויגיעו עד שערי
מות ויעמוד רוח סערה', אבל אם הלכו במדבר ולא תעו או בים ולא
עמדה רוח סערה עליהם או שחלה ולא נסתכן אין צריך להודות.

אולם מדברי רוב הראשונים נראה שיש להודות גם כשהסתכן סכנה
מועטה, וכן כתב הרמב"ן:

תורת האדם שער הסוף - ענין הרפואה:

לענין ברכת החולים לאו דוקא בחולי שיש בה סכנה, ולא במכה של
חלל דוקא, אלא כל שעלה למטה וירד צריך להודות, מפני שדומה
כמו שהעלוהו לגרדום לידון וצריך פרקליטין גדולים להנצל, ורחמיו
של הקדוש ברוך הוא נעשו לו פרקליטין. וכן בענין הדרך שכל הולכי
דרכים צריכין להודות.

וכן פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן ריט סעיף ח:

בכל חולי צריך לברך, אפילו אינו חולי של סכנה ולא מכה של חלל,
אלא כל שעלה למטה וירד, מפני שדומה כמי שהעלוהו לגרדום (פי'
מעלות שעושין דיינים לשבת כשדנין) לידון.

אולם הרמ"א כתב:

הג"ה על השולחן ערוך הנ"ל:

יש אומרים דאינו מברך רק על חולי שיש בו סכנה, כגון מכה של
חלל... וכן נוהגין באשכנז.

והגית בו' דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית
הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי
רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברוקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית
המדרש, אע"פ הרב חנניה שפרן כתיבה ועריכה: טור' מיכאל שמילה

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

הצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ: bmlhalacha@gmail.com

והגית בו' (קבוצה שקטה), סקרו את הקוד הבא:

